

QKSS

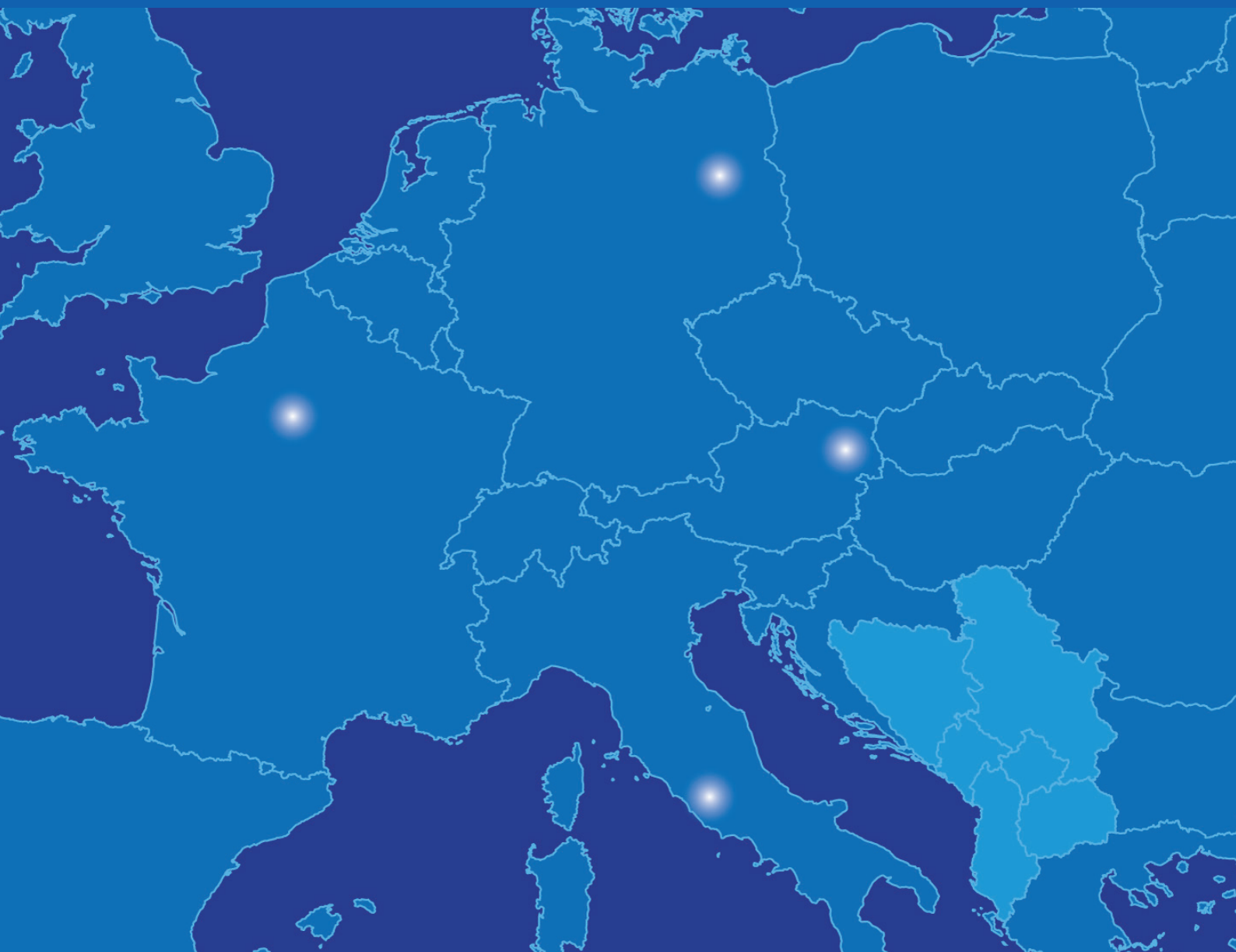
Qendra Kosovare për Studime të Sigurisë

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

DOKUMENT I SHKURTËR I POLITIKAVE

Procesi i Berlinit

Rruga për në BE, apo rruga për askund?

Botues: Qendra Kosovare për Studime të Sigursë

Autore: Donika Emini

Asistent në Hulumtim: Tomas Romero Batista

Rishikim i Brendshëm: Florian Qehaja

Shënim: Ky raport në formën e tij origjinale është shkruar në gjuhën angleze.

© Të gjitha të drejtat e rezervuara nga Qendra Kosovare për Studime të Sigursë dhe Friedrich Ebert Stiftung. Ligji për drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura mbron të drejtat dhe pronën intelektuale. Asnjë pjesë e këtij botimi nuk mund të riprodhohet, të ruhet në ndonjë sistem të rikthimit ose të transmetohet, në asnjë formë dhe përmes asnjë mjeti elektronik, mekanik apo tjetër, pa pëlqimin me shkrim nga botuesi. Përdorimi komercial i të gjithë medimeve të publikuara nga Qendra Kosovare për Studime të Sigursë (QKSS) dhe Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) nuk është i lejuar pa pëlqimin me shkrim të QKSS dhe FES.

Pikëpamjet e shprehura në këtë publikim nuk shprehin domosdoshmërisht ato të Friedrich-Ebert- Stiftung (FES).

Përmbajtja

Gjetjet Kryesore	4
Sfondi.....	5
Procesi i Berlinit, një kapitull i ri për bashkëpunim rajonal?	6
Angazhimet Rajonale për Zgjidhjen e Marrëveshjeve Bilaterale.....	7
Përpjekjet e mëparshme për të zgjidhur mosmarrëveshjen mes Kosovës dhe Serbisë.....	8
Kosova në mes të marrëdhënieve Shqiptaro - Serbe	9
Konkluzionet dhe rekomandimet kryesore	11
Shtojcat.....	12
Deklarata për Çështjet Bilaterale (Samiti i Vjenës).....	12
Marrëveshjet Lidhur me Përfaqësimin dhe Bashkëpunimin Rajonal të Kosovës.....	12
Bibliografia.....	13

Gjetjet Kryesore

- Procesi i Berlinit është duke u zhvilluar në këtë moment për të garantuar zhvillimin dhe bashkëpunimin rajonal, ku parashikohet anëtarësimi i ardhshëm i Ballkanit Perëndimor në Bashkimin Evropian (BE). Ky proces ka për qëllim që të përmbushë lodhjen e zgjerimit, e cila është krijuar si pasojë e disa deklaratave zyrtarë të BE-së për mos zgjerim të mëtejme gjatë viteve të ardhshme;
- Procesi i Berlinit ka qenë i iniciuar nga Kancelarja Gjermane Angela Merkel në vitin 2014, dhe përfshinë dymbëdhjetë shtete: gjashtë shtete të Ballkanit Perëndimor të cilat janë në faza të ndryshme të procesit të integritimit në BE (Shqipëria, Bosnja dhe Hercegovina, Kosova, Maqedonia, Mali i Zi, dhe Serbia), dhe gjashtë shtete anëtarë të BE-së (Austria, Kroacia, Franca, Gjermania, Italia, dhe Sllovenia);
- Zgjidhja e kontesteve bilaterale përfaqëson një pjesë të madhe të procesit të Berlinit, duke u fokusuar në mosmarrëveshjet e mbetura dhe të hapura bilaterale, si dhe disa çështje potenciale që pritet të rrjedhin kryesisht me demarkacionet kufitare;
- Përpjekjet për të zgjidhur mosmarrëveshjet dypalëshe morën formë gjatë Samitit të Vjenës, me lëshimin e deklaratës së përbashkët për çështjet bilaterale. Megjithatë, ka mungesë të mekanizmave të zbatimit apo monitorimit që do të siguronin zbatimin e zotimeve të bëra gjatë këtij procesi. Ulja e mundshme e vëmendjes, veçanërisht nga Gjermania, do të shënonte Procesin e Berlinit si “vetëm një tjetër iniciativë” pa rezultate të prekshme;
- Ndonëse nuk ka pasur një mbivendosje me dialogun Kosovë-Serbi në zgjidhjen e njërës nga mosmarrëveshjet më sfiduese bilaterale në rajon, Procesi i Berlinit pa një qasje të re strategjike për këtë çështje, duke theksuar marrëdhëniet Shqiptaro-Serbe, me anashkalimin e Kosovës si një “elefant në dhomë” në lidhje me marrëdhëniet Shqiptaro-Serbe;
- Procesi i Berlinit jep më shumë rëndësi, të paktën formalisht, ndaj udhëheqësve Shqiptarë dhe Serbë, ndërsa nuk ka një objektiv të qartë i cili është i fokusuar në zgjidhjen e pengesave të mbetura në lidhje me shtetësinë e Kosovës, jo-funksionalitetin e Bosnjës dhe Hercegovinës, dhe ngërçit politik në Maqedoni.

Sfondi

Me pranimin e Kroacisë në BE në vitin 2013, Ballkani u bë ndalesa e radhës për procesin e zgjerimit të integritit Evropian. Vendet e rajonit si Mali i Zi dhe Serbia janë mirë në rrugën e tyre për ngritje, ndërsa Shqipëria dhe Maqedonia kanë qenë të njohur si kandidat. Bosnja dhe Hercegovina ka paraqitur tashmë kërkesën, dhe Kosova konsiderohet si një kandidat i mundshëm, edhe pse përballet me sfida të mëdha politike, kryesisht për shkak të mungesës së njohjes nga të gjitha shtetet anëtare të BE-së (Żornaczuk 2016: 2-6).

Zgjerimi i kufijve të BE-së drejt vendeve të Ballkanit Perëndimor përfshin edhe mundësinë për futjen e shteteve me ekonomitë më të brishta dhe territore diskutuese, dhe Brukseli duket se akoma favorizon zgjidhjen e çështjeve bilaterale, duke mbajtur politikën e dyerve të hapura për të gjitha vendet në rajon (Geddes & Taylor, 2015: 4-18). Dhe, për t'i plotësuar këto zbrazëtira të zgjerimit, BE-ja ka prezantuar të ashtuquajturin Procesin e Berlinit. Ky proces ka për qëllim promovimin e projekteve dhe bashkëpunimin rajonal, zgjidhjen e kontesteve bilaterale në rajon dhe të siguroj një perspektivë të BE-së për të gjitha vendet e Ballkanit Perëndimor (Jackson, 2015: 112).

Në përgjithësi marrëdhëniet midis vendeve të Ballkanit Perëndimor me fqinjët e BE-së kanë qenë të forta për shkak theksimit të këtij komponenti në kornizën e zgjerimit të BE-së për bashkëpunim rajonal, dhe marrëdhëniet e fqinjësisë së mirë (EU Enlargement Strategy, 2015). Megjithatë, përpjekjet për të shtyrë drejt një bashkëpunimi më të thellë rajonal në vendet e Ballkanit Perëndimor duket se nuk ka sukses përderisa mosmarrëveshjet dypalëshe në rajon janë duke e sfiduar seriozisht procesin e integritit në BE. Tani e tutje - zgjidhja e mosmarrëveshjeve bilaterale - kryesisht ato kufitare dhe politike - janë bërë faktorë kyç në procesin e anëtarësimit dhe kushtëzimit në BE, madje edhe me duke lënë nën hije procesin e reformave të brendshme dhe demokratizimit të vendit. Mosmarrëveshjet ekzistuese bilaterale, disa të hapura dhe disa potenciale - sikurse që është procesi i demarkacionit në mes të vendeve të Ballkanit Perëndimor i cili mund të gjenerojë mosmarrëveshje kufitare - kanë shtyrë BE-në që të marrë masa për të parandaluar çështjet që riprodhojnë jo-stabilitet në rajon. Për më tepër, pamundësia për të zgjidhur mosmarrëveshjet e tilla, përveç krijimit të një paqën-

drueshmërie, përbëjnë një sfidë serioze në procesin e brendshëm të reformimit, i cili më pas rezulton në vonesa në procesin e integritit në BE (Necev, et al., 2016)

Qasja këmbëngulëse që BE-ja ka marrë në zgjidhjen e kontesteve bilaterale, tregon se: Së pari, ka një interes të madh për të integruar një rajon të qëndrueshëm dhe prosperues në BE. Së dyti, kjo tregon vendosmërinë për të fituar kredibilitet - në mes të shteteve anëtare - për angazhimin e vazhdueshëm në nxitjen e stabilitetit në rajon. Së treti, mësimet e nxjerra nga rastet e mëparshme, të tilla si mosmarrëveshja e Qipros, si një konflikt i ngrirë dhe i vështirë për tu trajtuar nga BE-ja pa kushtëzimin e anëtarësimit, që do të shërbente si një katalizator për zgjidhje të konfliktit. Në anën tjetër, edhe rasti i anëtarësimit të Rumanisë dhe Bullgarisë në BE, për arsye politike dhe pa përmbushjen e kriterëve të anëtarësimit, tregon se pothuajse një dekadë më vonë ka zhgënjime edhe në anën e BE-së, edhe në mesin e qytetarëve (BIEPAG, 2014: 7).

Bashkimi Evropian ka krijuar iniciativë të shumta me qëllim të rritjes së bashkëpunimit rajonal në Ballkanin Perëndimor. Deri sot, iniciativë politike më e lavdërueshme e udhëhequr nga BE, e cila ka shtyrë promovimin e bashkëpunimit rajonal, duke nënvizuar perspektivën e BE-së për rajonin është procesi **Brdo-Brijuni**, i iniciuar nga Sllovenia dhe Kroacia. Komuniteti perëndimor ka theksuar në mënyrë të vazhdueshme se këto dy vende, dikur pjesë e ish-Jugosllavisë, do të ndihmojnë vendet e tjera të Ballkanit Perëndimor në rrugën e tyre për integrim në organizata supranacionale (Fischer & Simic, 2016: 258-259). Ky proces duhet të shërbejë si një platformë e bashkëpunimit, forcimit të marrëdhënieve mes vendeve të Ballkanit Perëndimor, mbështetje të rajonit për integrim në BE, ngritjen e vetëdijes për nevojën e lidhjeve më të ngushta dhe bashkëpunim të përbashkët për të siguruar paqen, sigurinë, dhe stabilitetin në rajon.

Duke pasur Brdo-Brijuni si një platformë për bashkëpunim rajonal dhe proceset individuale të çdo vendi në rrugën e tyre drejt BE-së, ekziston një perceptim se ka një potencial për mbivendosje të proceseve që përfshijnë vendet e Ballkanit Perëndimor. Përveç kësaj, rritja e numrit të iniciativave të tilla nuk janë të domosdoshme. Sfidat politike të ndikuara nga mosmarrëveshjet e hapura bilaterale, dhe përjashtimi i Kosovës në nisma të tilla nga ana e Serbisë në

dritën e ashtuquajturës Marrëveshja e Fusnotës¹, si një përpjekje e rëndësishme e udhëhequr nga BE për rritjen e bashkëpunimit, ka penguar seriozisht bashkëpunimin rajonal (Minuto-Rizzo, 2014: 74). Dhe si e tillë, sukcesi i mekanizmave të tillë varet shumë nga marrëdhëniet bilaterale dhe politike ndërmjet vendeve të Ballkanit Perëndimor.

Procesi i Berlinit, një kapitull i ri për bashkëpunim rajonal?

Pa dyshim se procesi i zgjerimit për vendet e Ballkanit perëndimor është përballur me shumë sfida. Për më tepër, rruga e këtyre shteteve drejt BE-së pësoi me një kthesë të madhe deklaratën për bllokimin e zgjerimit të BE-së, deklaruar haptazi nga udhëheqësit e BE-së². Me qëllim për të mbushur zbrazëtirën e krijuar nga bllokimi i zgjerimit dhe me qëllim që të mbetet relevant në rajon, Procesi i Berlinit³ u ndërtua për të shërbyer si një mekanizëm i përkohshëm për të mbajtur në lëvizje timonin e zgjerimit. Tubimi i gjashtë shteteve të Ballkanit perëndimor dhe shtetet kyçe të BE-së të cilat e mbështesin fort zgjerimin drejt rajonit⁴, procesi ka për qëllim që të përçojnë mesazhin se edhe pa zgjeim të metejshëm të BE-së, perspektiva e anëtarësimit do të vazhdojë të shtyjë procesin e reformimit dhe demokratizimit në rajon (Lilyanova, 2016).

Përveç kësaj, motivimi prapa këtij procesi është i nxitur edhe nga ngritja e euro-skepticizmit në rajon, frika nga backslide e demokracisë në rajon, sfidat në fushën e sigurisë dhe mungesa e stabilitetit - si një nga çësht-

jet kryesore më të cilat është oërballë BE-ja kohëve të fundit. Interesi i mundshëm rus dhe ndikimi në rajon në njërën anë, dhe interesi gjithmonë në rritje i Turqisë për të mbetur relevant në rajon, kryesisht përmes investimeve të mëdha nga ana tjetër e kanë shtyrë në BE-në drejt këtij procesi. Gjithashtu, promovimi i vlerave të BE-së - sidomos pas daljes së Britanisë së Madhe nga BE - Brexit (Ivan, 2016). Ndikimi i Brexit është vënë re duke treguar në mënyrë të qartë se pasojat e Brexit mund të çojë në stagnimin e zgjerimit për Ballkanin Perëndimor, ose aqë do të ngadalësojë gjithë procesin. Pasiguria e krijuar në mesin e udhëheqësve të BE-së dhe qeverive pas Brexit do të lënë një hapësirë të vogël për procesin e zgjerimit. Kjo gjithashtu nënkupton se ekziston një dritare e mundësisë për fuqitë e tjera botërore për të zgjeruar edhe më tej ndikimin e tyre mbi Ballkanin (Iliq, 2016).

Me qëllimin kryesorë për të nxitur bashkëpunimin rajonal, temat e para të këtij procesi përfshirë investimet dhe ndërtimi i rrjeteve rrugore, por menjëherë tema të tilla si bashkëpunimi të rinjve, migrimit, zhvillimi i qëndrueshëm janë vënë në rendin e ditës. Megjithatë, në dritën e progresit të përgjithshëm sa i përket temave të tjera, veçanërisht në fushën e bashkëpunimit rinor, çështja kryesore që e mbanë rajonin e ndarë është vënë në rendin e ditës, zgjidhja e kontesteve të hapura bilaterale e cila më vonë u bë një nga çështjet kyçe në kuadër të Procesit të Berlin (EU External Services, 2016). Kjo do të shënonte një tjetër përpjekje nga ana e BE-së për të trajtuar këto mosmarrëveshje duke përdorur një qasje multi-

Ekzistojnë pengesa kryesore të pranishme në rrugën e integritetit në BE, duke nisur nga bllokada e Serbisë drejt aspiratave të Kosovës për t'u bashkuar me organizatat rajonale dhe ndërkombëtare (Bailey, 2016), dhe më vonë në Kroaci me zvarritjen e negociatave të BE-së për Serbinë, kryesisht bllokada në hapjen e kapitullit 23 dhe 24 (Milekic & Dragojlo, 2016). Për më tepër, kjo provoi se kontestet bilaterale janë ende të pranishme dhe mund të sfidojnë seriozisht procesin e integriteteve evropiane. Ndërsa disa mosmarrëveshje janë të hapura dhe duke u trajtuar nga BE-ja, ka shumë mosmarrëveshje të mundshme përfshijnë shtetet e Ballkanit Perëndimor dhe vendet anëtare të BE që ndajnë kufijtë me rajonin. Trajtimi i kontesteve të tilla në kuadër të këtij procesi është i një rëndësie të veçantë, së pari për shkak të faktit se strategjia e zgjerimit të BE-së nxjerr në pah marrëdhëniet e mira fqinjësore dhe

1 Marrëveshja në lidhje me përfaqësimin dhe bashkëpunimin e Kosovës në Rajon

2 Deklarata e Presidentit të Komisionit Evropian, Jean-Claude Juncker në 2014 duke deklaruar se nuk do të ketë zgjerim të BE-së gjatë pesë viteve të ardhshme (Komisionit, 2014). Më vonë, strategjia e zgjerimit të BE-së, ka konfirmuar bllokimin e zgjerimit për pesë vitet e ardhshme, me të cilat BE-ja ka planifikuar për të vënë ndonjë pranimet mëtejshme në pritje. Për më tepër, Strategjia e zgjerimit të BE vitit 2015 thekson se nuk ka vende të reja do të jetë gati të bashkohet me BE gjatë mandatit të Komisionit të tanishëm (të Strategjisë, 2015).

3 Iniciativa diplomatike i njohur më vonë si "Procesi i Berlinit" është iniciuar nga Kancelarja gjermane Angela Merkel, ky proces u lansua nga një takim në Berlin në vitin 2014 në mes Angela Merkel, BE, dhe liderët e Ballkanit Perëndimor.

4 Austria, Kroacia, Franca, Sllovenia dhe Gjermania

bashkëpunimit rajonal, si elemente të rëndësishme për integrimin e vendeve të Ballkanit Perëndimor në BE-së (Komisionit, 2015), por edhe garanton një proces të qëndrueshëm më pak të paparashikueshëm të zgjerimit për rajonin. Për më tepër çdo dështim për të zgjidhur mosmarrëveshjet dhe për të prodhuar rezultate të kapshme do të cilësoj Procesin e Berlinit si “çdo iniciativë tjetër” të lansuar më parë në rajon.

Angazhimet Rajonale për Zgjidhjen e Marrëveshjeve Bilaterale

Kontestet bilaterale dhe mosmarrëveshjet ndërmjet disa shteteve të Ballkanit Perëndimor - rasti i Kosovës dhe Serbisë, dhe me disa shtete anëtare të BE-së që përfshijnë Ballkanin Perëndimor, si dhe rasti i Maqedonisë dhe Greqisë të cilët janë faktorët kryesorë prapa stagnimeve në procesin e integritimit në BE.

Mosmarrëveshjet kryesore bilaterale në rajonin e Ballkanit Perëndimor, janë të lidhura me shpërbërjen e ish-Jugosllavisë. Mosmarrëveshjet kufitare të demarkacionit, të drejtat pronësore, janë disa nga çështjet më të zakonshme bilaterale. Njohja, statusi, dhe përfaqësimi i minoriteteve, refugjatët dhe personat e zhvendosur brenda vendit, janë tema veçanërisht sfiduese nën ombrellën e mosmarrëveshjeve bilaterale. Ndër të gjitha çështjet që kanë të bëjnë me rajonin e Ballkanit Perëndimor, mosmarrëveshjet politike dhe kufitare paraqesin aspektet më sfiduese për udhëheqësit e Ballkanit Perëndimor dhe të BE-së (Burazer, 2016). Së pari, mosmarrëveshje të tilla paraqesin rreziqe të mundshme duke gjeneruar destabilitet, e cila më pas mund të çojë në vonesa në procesin e integritimit në BE. Nga ana tjetër, ajo gjithashtu mund të zhvendosë vëmendjen drejt reformave demokratike që po ndodhin brenda çdo viti, ku BE-ja i jep rëndësi të madhe zgjidhjes së mosmarrëveshjeve të tilla, dhe në disa raste ato bëhen më të rëndësishme se reformat e brendshme, të tilla si kushtëzimi kryesor i anëtarësimit në BE (Dimitrov, et al., 2015: 5-6).

Të gjitha **mosmarrëveshjeve politike** në rajon, sillen ato rreth njohjes së shtetësisë dhe identitetit kombëtar, dhe si të tilla - çështjet që bien nën këtë kategori janë shtetësia e kontestuar e Kosovës nga Serbia, ku kjo e fundit kundërshton faktin për ta njohur atë si të pavarur,

dhe në shumë raste ajo nuk pranon të ulet në të njëjtën tryezë të bisedimeve, si dhe vazhdimisht tenton të pengojë shtetësinë e Kosovës. Dialogu i stërzgatur i facilituar nga BE-ja, në mes të Kosovës dhe Serbisë, si dhe garantimi i zbatimit të plotë të marrëveshjeve të arritura në kuadër të këtij dialogu, dëshmojnë kompleksitetin e mosmarrëveshjeve politike në rajon (Necev, et al., 2016: 10-11). Nga ana tjetër, konflikti në mes Maqedonisë dhe Greqisë rreth emrit zyrtar të Maqedonisë, është një shembull i përsosur i një mosmarrëveshje bilaterale që dëmtojnë procesin e integritimit të Maqedonisë në BE. Për më tepër, çështja e emrit ka pasur një ndikim të gjerë në rritjen e euro skepticizmit në Maqedoni, e cila gjithashtu është duke penguar procesin reformues brenda vendit (ESI, 2012).

Të dy mosmarrëveshjet janë trajtuar nga komuniteti ndërkombëtar, bisedime të gjata të qëndrueshme dhe me pak sukses në arritjen e konsensusit, janë tregues të qartë se çështjet janë shumë komplekse dhe të ndjeshme.

Mosmarrëveshjet e demarkacionit të kufirit janë shumë më të komplikuara për tu zgjidhur. Deri më sot, marrëveshjet e vetme të demarkacionit të kufirit janë arritur në mes të Serbisë dhe Maqedonisë (Brozović, 2011: 3-4), si dhe në mes të Kosovës dhe Maqedonisë (KCSS & Safer Eorld, 2011: 13). Ndërkohë, demarkacioni i kufirit në mes të Kosovës dhe Malit të Zi është duke u diskutuar dhe ndjekur nga shumë debate dhe mosmarrëveshje mes palëve (Palokaj, 2015).

Edhe Bullgaria, Kroacia, dhe Rumania, anëtarët aktual të Bashkimit Evropian (BE), kanë probleme të pazgjidhura të demarkacionit të kufirit me Serbinë. Përveç kësaj, anëtarët e BE-së si Kroacia dhe Sllovenia kanë një mosmarrëveshje të pazgjidhur të kufirit⁵ dhe është dakorduar të lihen jashtë tryezës së bisedimeve, kur Kroacia dhe Qiproja apo aplikonin për anëtarësim në BE, por këto çështje akoma mbeten të pazgjidhura dhe pa kartën e anëtarësisë nga BE-ja, zgjidhja e dy çështjeve do të mjaft e vështirë.

Qasja e BE-së ndaj zgjidhjes së mosmarrëveshjeve bilaterale është lansuar në nivel bilateral dhe multilateral. Si e tillë, vëmendje e veçantë i është dhënë zgjidhjes së kon-

5 Mosmarrëveshjet e kufirit në mes të Sllovenisë dhe Kroacisë e kanë zanafillën në vitin 1991, pas të dy vendet shpallën pavarësinë e tyre. Mosmarrëveshja e kufirit silltet rreth kufirit të Gjirit Piran. Çështja është dërguar në Arbitrazhin Ndërkombëtar.

testeve bilaterale, ose angazhimi i vendeve të Ballkanit Perëndimor për zgjidhjen e kontesteve të tyre bilaterale. Kjo ide mori formë gjatë Samitit të Vjenës, edhe pse ajo nuk shënon përpjekjen e parë të BE-së për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve bilaterale në rajon (Marusic, 2016). Qartazi, kontestet bilaterale nuk janë lajm për BE-në, kjo e fundit ka tentuar të marrë iniciativa në largimin e sfidave dhe promovimin e bashkëpunimit në rajon.

Më konkretisht, në Deklaratën për Bashkëpunimin Rajonal dhe Zgjidhjen e Kontesteve Bilaterale pjesë e kësaj konference, pjesëmarrësit kanë rënë dakord që të zhvillojnë një kornizë për katër vitet e ardhshme, gjatë së cilës ata do të përpiqen për ti zgjidhur mosmarrëveshjet bilaterale, dhe të punojnë drejt pajtimit. Një pikë e veçantë i është dhënë mosmarrëveshjeve kufitare, kryesisht demarkacionit të kufijve midis vendeve të Ballkanit Perëndimor (Vienna Summit Declaration, 2015). Derisa shumica e mosmarrëveshjeve që përfshijnë dy vende të Ballkanit Perëndimor, që prej anëtarësimit të Kroacisë në BE, kanë shkuar edhe përtej kufijve të Ballkanit Perëndimor, duke përfshirë anëtarët e tjerë të BE-së. Përkundër angazhimit për zgjidhjen e kontesteve bilaterale, nënshkrimi i Aneksit 3 - përmban marrëveshjen për të mos bllokuar e as inkurajuar shtetet tjera që të bllokojnë progresin e vendeve fqinje në rrugën drejt integritit në BE. Për më tepër, kjo platformë gjithashtu ka për qëllim që të parandalojë shtetet anëtare të BE-së që të përdorin pozicionin/fuqinë e tyre, për të penguar procesin e anëtarësimit të vendeve kandidatë të rajonit.

Edhe pse me angazhimin për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve bilaterale dhe marrëveshjen për të mos bllokuar njëra-tjetrën, gjendja në të vërtetë nuk duket të jetë pozitive. Fakti që Serbia është duke bllokuar pjesëmarrjen e Kosovës në iniciativat rajonale, direkt apo indirekt është duke përdorur Bosnjën dhe Hercegovinën (BeH) (Szpala, 2016), Greqia nuk merr pjesë në procesin e Berlinit për shkak të një mosmarrëveshje të hapur me Maqedoninë, dhe frika e kandidatëve të tjerë të mundshëm që pengojnë procesin e integritit në BE për vendet e Ballkanit Perëndimor (Necev, et al., 2016), janë një tregues se shtetet përdorin pushtetin asimetrik që çojnë në pengimin e procesit të integritit në BE për Ballkanin Perëndimor.

Dhe me sa duket, mosmarrëveshjet aktuale bilaterale kanë një potencial mjaft të fortë për të destabilizuar marrëdhëniet mes vendeve të Ballkanit Perëndimor dhe pengimin e bashkëpunimit rajonal, të cilat seriozisht

mund të prishin procesin e integritit të BE-së për vendet e Ballkanit Perëndimor (Dimitrov, et al., 2015: 6-7). Si e tillë, trajtimi i mosmarrëveshjeve bilaterale duhet të bëhet para se të kthehen në një pengesë në procesin e integritit në BE. Për këtë arsye, është e një rëndësie vendimtare për parandalimin e stagnimit në procesin e integritit në BE, ndërsa rënia potenciale e skepticizmit ndaj BE-në, është rritur në mesin e vendeve të Ballkanit Perëndimor (Töglhofer, 2013: 9-10).

Përpjekjet e mëparshme për të zgjidhur mosmarrëveshjen mes Kosovës dhe Serbisë

Pa dyshim, mosmarrëveshja politike mes Kosovës dhe Serbisë është njëra ndër kontestet e hapura më intense e cila po merr vëmendje të madhe nga komuniteti ndërkombëtar, më konkretisht BE-ja si iniciator dhe lehtësues i dialogut (EEAS, 2016). Zgjidhja e kontestit në mes të Kosovës dhe Serbisë përveç paqes dhe stabilitetit në rajon - një rezultat i shumë kërkuar për BE-në gjithashtu do të rezultonte në rritjen e kredibilitetit të BE-së si mekanizëm efektiv në zgjidhjen e konflikteve (Vesnic-Alujevic, 2013: 15-16).

Qasja e BE-së kundrejt kësaj çështje nuk do të prodhojë efekt pozitiv, pikë së pari forma e rëndomtë dhe fortë e BE-së presioni përmes kushtëzimit mund të përdoret në raste të tjera, por jo në rastin e Kosovës. Padrejtësisht, kushtëzimi i BE-së ndaj Kosovës në dialog është në të njëjtën mënyrë si me Serbinë në procesin e integritit në BE, pavarësisht faktit që këto dy shtete janë në dy nivele të ndryshme të fazave të integritit. Ndërkohë që Serbia ka bërë në mënyrë të qartë progres në procesin e integritit në BE⁶, Kosova ende lufton për liberalizimin e vizave dhe njohjen nga të gjitha vendet anëtare të BE. Për sa kohë që "pesë jo-njohëse" Qiproja, Greqia, Sllovakia, Spanja dhe Rumania mohojnë njohjen e shtetësisë, aspiratat e anëtarësimit të Kosovës vazhdojnë të jenë të bllokuara (Chiriac, 2015), ekziston një perceptim se nuk ka përpjekje për të gjetur një zgjidhje për këtë çështje nga ana e BE-së. Kjo çon në dyshime në lidhje me suksesin e mundshëm të kushtëzimit aktuale të BE-së, me shumë të besuar se Kosova nuk mund të

6 Në korrik 2016 Serbia hapi kapitujt kryesore negociuese në procesin e integritit në BE, kapitulli 23 (gjyqësori dhe të drejtat themelore) dhe 24 (drejtësia, liria dhe siguria).

marrë më tej se për liberalizimin e vizave dhe marrëveshjes për stabilizim asocim. Kosova, kështu si qëndron nuk ka mundësi që të vazhdojë rrugën e saj drejt BE-së për shkak të pengesave politike. Megjithatë, një gjë duhet të jetë e qartë në këtë proces, se kushtëzimi i BE-së mund të përdoret vetëm në rastet kur kriteret e anëtarësimit janë të qarta, dhe të zbatohen në mënyrë të ngjashme për të gjitha palët (Palokaj, 2015: 28-29). Vetëm në këtë mënyrë procesi mund të jetë idrejtë, dhe progresi mund të jetë lehtësisht i matshëm nga BE-ja, dhe se transparenca gjatë procesit mund të garantohet për të gjitha palët e përfshira. Përndryshe, BE-ja është kritikuar shumë për qasje të pabarabartë në bisedime, duke favorizuar Serbinë mbi Kosovën.

Që nga fillimi i bisedimeve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë, një numër marrëveshjesh janë arritur në Bruksel me qëllim për të arritur normalizimin e marrëdhënieve. Rezultati i këtij dialogu duket të jetë i pasigurt pasi që shumica e marrëveshjeve nuk janë duke u zbatuar plotësisht nga të dyja anët, duke dëshmuar edhe një herë se presioni për të lëvizur në këtë proces nuk do të sjell sukses (Parlamenti BE, 2016: 2). Kjo tregon qartë se shtyrja e palëve drejt arritjes së marrëveshjeve të negociuara që nuk janë të përafuara me preferencat e tyre mund të jetë e rrezikshme dhe mund të dëmtojë e të dështojnë të gjithë procesin. Nga ana tjetër, mungojnë mekanizmat e mbikëqyrjes mbi zbatimin e marrëveshjeve, dhe pa presion nga BE-ja ndaj palëve për të përmbushur angazhimet dhe përgjegjësitë që rrjedhin nga marrëveshjet ndikon në uljen kredibilitetit drejt BE-së, duke rritur euro-skepticitetin në të dy vendet.

Argumenti i “stabilitetit vazhdon të jetë i rëndësishëm për BE-në, si të tilla si argumentis se anëtarësimi në BE ofron garanci më të mirë të stabilitetit dhe sigurisë afatgjatë në rajon. Duke marrë parasysh këtë, për momentin, duket sikur kushtëzimi kryesorë për anëtarësim në BE sillet rreth mosmarrëveshjeve politike, pra, çdo vend shpërblehet në procesin e integritetit në BE, pas çdo hapi të ndërmarrë në drejtim të zgjidhjes së mosmarrëveshjeve dypalëshe (Balfour & Stratulat, 2015: 237). Prandaj, BE-ja ka përdorur benefitet në procesin e anëtarësimit si një instrument kryesor të politikës së jashtme për të çuar përpara zgjidhjen e mosmarrëveshjeve dypalëshe dhe për të nxitur stabilitetin në rajon. Zgjerimi në sytë e BE-së është parë më tepër si projekt i ndërtimit të paqes

dhe stabilitetit për rajonin, përveç sjelljes së ndryshme vedemokratike dhe prosperitetit. Kjo qasje ka lënë në hije rëndësinë e reformave të brendshme demokratike brenda shteteve. si i tillë, do të përbëjë një sfidë të madhe pasi që vendet po përballen me degradim serioz të demokracisë.

Ndërsa shumë mosmarrëveshje në rajon janë diskutuar dhe trajtuar nga BE-ja, një nga rastet më të fundit të këmbënguljes BE-së për të zgjidhur një mosmarrëveshje është marrëveshja e nënshkruar në Bruksel në vitin 2012 në mes të Kosovës dhe Serbisë. Marrëveshja për Përfaqësim dhe Bashkëpunim Rajonal të Kosovës, apo të ashtuquajturën marrëveshjen e fusnotës, e cila shënoi një përpjekje serioze nga ana e BE-së në promovimin e bashkëpunimit rajonal, paralelisht me qëllimin për të arritur kompromis në mes Kosovës dhe Serbisë (BE, 2012). Kjo në mënyrë të qartë, ngre pikëpyetje mbi aftësitë e BE-së për të mbikëqyr ose të shtyjë vendet drejt zgjidhjes së mosmarrëveshjeve dypalëshe. Kjo marrëveshje ka treguar se në situata shumë të ndërlikuara, është pothuajse e pamundur që BE të shtyjë këtë proces përpara. Njëjtë. zbatimi i deklaratës së bërë në Vienë në mes të gjashtë vendeve është mjaft e vështirë, ndërkohë që nuk ka asnjë garanci se qeveritë do të vazhdojnë angazhimin e tyre për zgjidhjen e çështjeve bilaterale (Dimitrov, et al., 2015). Si e tillë, BE-ja ka nevojë për të ndryshuar qasjen në Ballkan, duke siguruar zbatimin e plotë dhe inkurajimin e vendeve të Ballkanit Perëndimor për të zgjidhur mosmarrëveshjet. Gjithashtu, është e një rëndësie kryciale për të promovuar një qasje më përfshirëse, nga lart-poshtë dhe poshtë-lart, dhe të përfshijë jo vetëm format qeveritare dhe formale, por edhe të kërkojë përfshirjen e qytetarëve dhe të gjithë aktorëve tqë ndryshëm (Samiti Paris: 2016).

Kosova në mes të marrëdhënieve Shqiptaro - Serbe

“Procesi i Berlinit” pa një qasje të re strategjike të BE-së për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve dypalëshe në rajon. Një front i ri u hap me qëllim për të normalizuar marrëdhëniet shqiptar - serbe, me të dy kryeministrat - Shqipërisë dhe Serbisë - duke u bërë protagonistët kryesorë që po diskutojnë bashkëpunimin rajonal

dhe të projekteve të përbashkëta në kuadër të këtij procesi (Mecule, 2016).

Historikisht, marrëdhëniet diplomatike mes Serbisë dhe Shqipërisë janë ndikuar shumë nga Kosova, si e tillë, e vetmja çështje e diskutueshme në mes të këtyre dy shteteve është statusi i Kosovës. Marrëdhëniet shqiptaro - serbe janë ndikuar nga një numër faktorësh të tilla si nacionalizmi, kultura, ideologjia, por më e rëndësishmja është çështja e Kosovës (Harris, 2016). Gjatë viteve marrëdhëniet kanë variuar nga të ngrira, të largëta dhe, në disa periudha, marrëdhënie të tensionuara në varësi të fazave të procesit të shtet-ndërtimit së Kosovës. Megjithatë, të dy vendet nuk kanë pasur mosmarrëveshje të hapur, për më tepër ata nuk e ndajnë një kufi që nga 1999. Përveç të tjerash, Shqipëria konsiderohet si vend me kontestet më pak të hapura në rajon. Ka një mosmarrëveshje potenciale në lidhje me kufirin me Greqinë dhe pozitën e minoritetit shqiptar në Greqi, por nuk pritet që Greqia të bëhet një pengesë për Shqipërinë ashtu si është për Maqedoninë. Në të kundërtën, Greqia ka treguar qartë mbështetjen për Shqipërinë duke qëndruar në mënyrë të vendosur në favor të kandidatës së Shqipërisë në BE gjatë vitit 2014 (Tovima, 2014). Si e tillë duke qenë jashtë të ashtuquajturës "Yugo-sferë" historikisht Shqipëria ka orientuar interesat e saj dhe ka ndërtuar lidhje më të forta me Greqinë dhe Italinë. Distanca në mes Shqipërisë dhe Serbisë është reflektuar në perceptimet e qytetarëve të matura në vitin 2014, në të cilin qytetarët e Serbisë kanë shprehur më shumë interes për të bashkëpunuar me Kosovën dhe jo Shqipërinë (Vrajolli, 2013).

Padyshim që Shqipëria dhe Serbia konsiderohen si kandidatë të mundshëm dhe lojtarë të rëndësishëm nga shumë shtete anëtare të BE-së. Marrëdhëniet Shqipëri dhe Serbia së bashku janë intensifikuar në vitet e fundit me qëllim për të nxitur agjendën e BE-së për të dy vendet (Associated Press, 2016). Si i tillë, Procesi i Berlinit ka ofruar një platformë të përshtatshme si për Shqipërinë poashtu edhe për Serbinë. Duke u konsideruar si një moment historik, të dy udhëheqësit nga Shqipëria dhe Serbia kanë marrë drejtimin e shtyrjes përpara të këtij projekti të BE-së. Si i tillë, projekti kryesor i realizuar në kuadër të

procesit përfshinë si lidere Shqipërinë dhe Serbinë. Zyra Rajonale për Bashkëpunim Rinor i Ballkanit Perëndimor (RYCO) është marrëveshja më e zëshme e nënshkruar në kuadër të procesit të Berlinit udhëhequr kryesisht nga Shqipëria dhe Serbia (RYCO, 2016). Çështja e Kosovës është ngritur dhe diskutuar nga të dy liderët, duke shënuar një përpjekje të re për të zgjidhur mosmarrëveshjen Kosovë - Serbi përmes prizmit të Shqipërisë dhe Serbisë. Kjo qasje në të vërtetë është e përshtatshme për BE-në pasi ofroi një front të ri për trajtimin e mosmarrëveshjes në mes të Kosovës dhe Serbisë. Ndërsa për Serbinë, duke biseduar me Shqipërinë - një vend që tashmë ka të vendosur marrëdhënie diplomatike - është me të vërtetë e lehtë se dialogu me Kosovës, shtet të cilën refuzon ta njohë.

Ndërsa shumë kanë konsideruar përfshirjen e zëshme të Shqipërisë në këtë proces si shumë të rëndësishëm në përpjekjet për të nxitur bashkëpunimin duke avokuar për përfshirjen e Kosovës në nismat rajonale. Në anën tjetër, ekziston perceptimi se çështja e Kosovës është duke u diskutuar, pa përfshirjen e liderëve kosovarë. Thyerja e akullit në çështjen e Kosovës - si sfida kryesore ndërmjet Shqipërisë dhe Serbisë - mund të përmirësojë deri diku marrëdhëniet mes dy vendeve, por kjo nuk do të sjellë përmirësime të reja në zgjidhjen e kontestit në mes të Kosovës dhe Serbisë. Kjo mund të ngrisë diskursin dhe qarqet nacionaliste në Kosovë, duke frymëzuar një pozicionim të qartë të bazuar në shtetet-kombe që çojnë në ndarje të mëtejshme në Ballkan.

Nga ana tjetër, ndërsa marrëdhëniet shqiptaro - serbe janë duke u vendosur si prioritet për BE-në, nuk ka pasur përpjekje apo nxitje në drejtim të përmirësimit apo vendosjen e marrëdhënieve në mes Kosovës dhe Bosnjës dhe Hercegovinës. Mosmarrëveshja politike mes Kosovës dhe BeH është e rrënjësor thellë në (mos) njohjen shtetësisë, dhe ndikimit të madh nga ana e Serbisë. Deri më sot, nuk ka pasur përpjekje nga ana e BE-së, apo udhëheqësit e të dy vendeve për të diskutuar çështje të tilla si liria e lëvizjes dhe mallrave ose vendosjen e marrëdhënieve mes dy vendeve.

Konkluzionet dhe rekomandimet kryesore

Procesi i Berlinit pritet të rishikohet çdo vit për të vlerësuar progresin që po arrihet në kuadër të këtij procesi. Berlini, Viena dhe Parisi ishin vendet e para për organizimin e samitit të Ballkanit Perëndimor-BE, kurse Roma mbetet ndalesa e ardhshme në vitin 2017.

Është e qartë se BE-ja kërkon nga vendet e Ballkanit Perëndimor që të punojnë së bashku në zgjidhjen e çështjeve rajonale posaqërisht normalizimin e marrëdhënieve midis Kosovës dhe Serbisë, shtyen për reformat institucionale në Bosnjë dhe Hercegovinë, dhe zgjidhjen e kontestit të emrit midis Maqedonisë dhe Greqisë.

Përveç kësaj, liderët e konfirmuan angazhimin e tyre për përcaktimin e agjendës në Procesin Berlinit, përkatësisht në Vienë dhe në Paris (vetëm aluzion për strategjinë e diskutuar më parë) në veçanti nevojën për të zhvilluar bashkëpunim të fortë të ndërsjellë dhe dialogun rajonal për të arritur pajtimin dhe paqen. Programet e shkëmbimit për të rinjtë, të jenë qëndër e fokusit në Procesin e Berlinit.

Përpjekje të mëtejshme duhet të merren për të kapërcyer mosmarrëveshjet dypalëshe mes vendeve të Ballkanit Perëndimor, në disa raste që përfshijnë edhe shtetet anëtare të BE-së, Greqia, Rumania dhe Bullgaria. Kjo kërkon që BE-ja dhe vendeve të Ballkanit Perëndimor të kenë këtë çështje prioritet duke siguruar angazhimin e plotë për zgjidhjen e kontesteve bilaterale.

BE-ja duhet të përdorë iniciativat ekzistuese relevante rajonale si një platformë për të nxitur bashkëpunimin rajonal, Këshilli për Bashkëpunim Rajonal dhe iniciativa të tjera ekzistuese rajonale janë mekanizmat kryesorë që mund të përdoren në këtë aspekt. Kjo gjithashtu bën thirrje për përfshirjen e plotë të Organizatave të Shoqërisë Civile dhe qytetarëve nga të gjitha vendet e Ballkanit Perëndimor.

Kontestet bilaterale duhet të shihen përtej mosmarrëveshjeve kufitare, ndërkohë që vëmendja e madhe i është dhënë demarkacionit të kufijve, kobjektivë jo e qartë është vendosur për kontestet në mes të Kosovës dhe Bosnjë e Hercegovinës, mosmarrëveshjen e emrit midis Maqedonisë dhe Greqisë.

“Elefanti në dhomë” - Kosova nuk duhet të vihet nën hijen e marrëdhënieve shqiptaro - serbe. Ndërsa është e qartë se Shqipëria dhe Serbia janë duke forcuar lidhjet e tyre diplomatike, çështja e Kosovës duhet të trajtohet në një platformë të ndryshme duke përfshirë të gjitha palët, Shqipërisë, Kosovës dhe Serbisë.

Qeveria e Kosovës - duhet të shoh procesin e Berlinit përtej projekteve infrastrukturore, ky proces përfshin një gamë të gjerë çështjesh në lidhje me rajonin. Si, mosmarrëveshje dypalëshe, reformat politike dhe demokratizimi të cilat duhet të shihen si një pjesë integrale e procesit të Berlinit. Ekziston një nevojë e qartë për të zhvilluar një plan në atë që Kosova ka për qëllim për të përfutur nga procesi, si politikisht ashtu edhe ekonomikisht.

Shtojcat

Deklarata për Çështjet Bilaterale (Samiti i Vjenës)

Qeveritë e Ballkanit Perëndimor angazhohen në një rezolutë për të gjitha pyetjet e hapura bilaterale në frymën e fqinjësisë së mirë dhe angazhimit të përbashkët në Integritet Evropian. Qeveritë pajtohen se ato nuk do të bllokojnë, apo inkurajojnë të tjerët të bllokojnë përparimin e fqinjëve në shtigjet e tyre përkatëse të BE-së.

Qeveritë e Ballkanit Perëndimor angazhohen për të zgjidhur ndonjë pyetje të hapur përmes negociatave bilaterale apo mjeteve të tjera të zgjidhjes paqësore të konflikteve, dhe në qoftë se kjo nuk do të çojë në një marrëveshje, ajo do të bëhet përmes arbitrazhit ndërkombëtar.

Qeveritë e Ballkanit Perëndimor do të raportojnë çdo vit në samitin e Ballkanit Perëndimor, për progresin e bërë në lidhje me marrëdhëniet dypalëshe dhe çështjet e pazgjidhura bilaterale. Raporti i parë nga qeveritë do të përgatitet për samitin në Paris, në vitin 2016. Raportet vjetore vijuese do të paraqiten në samitet e mëposhtme.

Qeveritë e Ballkanit Perëndimor ftojnë qeveritë fqinje, shtete anëtarë të BE-së, që të bashkohen në këtë angazhim (Deklarata e Samitit të Vjenës, 2015).

Marrëveshjet Lidhur me Përfaqësimin dhe Bashkëpunimin Rajonal të Kosovës

1. Të dy palët konfirmojnë përkushtimin e tyre për bashkëpunim efektiv, inkluziv dhe përfaqësues rajonal.
2. Për këtë qëllim, 'Kosova*' është i vetmi emërtim që do të përdoret në kuadër të bashkëpunimit rajonal.

3. Fusnota që do të aplikohet me një yll, në paragrafin 2 më lartë do të lexohet:

"Ky përcaktim është pa paragjykim i pozicionit mbi statusin, dhe është në përputhje me Rezolutën 1244 të Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara dhe opinionin e GJND-së për shpalljen e pavarësisë së Kosovës"

4. 'Kosova*' merr pjesë në llogari të saj dhe flet për veten në të gjitha takimet rajonale.
5. Kur marrëveshjet e reja duhet të pajisen me initiale dhe/ose nënshkruhen, përfaqësuesi i 'Kosovës*' do të nënshkruaj në bazë të përcaktimit të paragrafit 2 dhe 3 më sipër.
6. Përsa i përket modifikimeve të marrëveshjeve ekzistuese të nënshkruara nga UNMIK-u, asgjë në këto konkluzione nuk duhet të interpretohen si paragjyqese për të drejtat ligjore të UNMIK-ut. Një përfaqësues i Misionit të Kombeve të Bashkuara në Kosovë (UNMIK) do të ftohet në takimet e organizuara në kuadër të marrëveshjeve për të cilat është nënshkruar. Kjo varet nga UNMIK-u që të vendosë nëse do të merr pjesë në ndonjë mbledhje të veçantë.
7. Nikoqirët e takimeve do të inkurajohen që t'i shmangen shfaqjeve të simboleve nacionale, përveç ato të tyre dhe të BE-së, duke marrë parasysh statutet e organizatave përkatëse.
8. BE-ja si lehtësuese, do të njoftojë organizatat relevante rajonale dhe entitetet e këtyre marrëveshjeve për emërtimin, përfaqësimin dhe nënshkrimin. Ato duhet të reflektohen në organizimin praktik të takimeve rajonale. BE-ja do të monitorojë zbatimin e këtyre aranzhimeve.
9. Të dy palët dhe BE-ja do tu bëjnë thirrje partnerëve që t'i mbështesin këto aranzhime dhe të ndihmojnë në zbatimin e tyre.
10. Organizatat rajonale të përmendura në këto përfundime janë ekzistuese dhe organizata ndërqeveritare ose marrëveshje të ardhshme, qëllimi i së cilave është nxitja e bashkëpunimit dhe integritet në rajonin e Ballkanit. "Takimet rajonale" përfshijnë takimet e këtyre organizatave.

Bibliografia

- Actions, E. E., 2016. *Economic Prosperity, Connectivity and Migration topped discussions at Western Balkans Summit*. [Online] Available at: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/2535/economic-prosperity-connectivity-and-migration-topped-discussions-at-western-balkans-summit_en [Accessed 15 August 2016].
- Agreement, F., 2012. *Ministry of Foreign Affairs Kosovo*. [Online] Available at: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/agreement_0210_representation.pdf [Accessed 17 August 2016].
- Anon., 2016. *Paris Summit CSO discussions*. Paris, s.n.
- Bailey, F., 2016. *Suchergebnisse*. [Online] Available at: <http://prishtinainsight.com/kosovo-still-dogged-status-neutral-asterisk-mag/> [Accessed 16 August 2016].
- Balfour, R. & Stratulat, C., 2015. *EU member states and enlargement towards the Balkans*, s.l.: European Policy Centre.
- Brozović, Z., 2011. *Territorial and Border Demarcation Disputes in the Western Balkans*, Belgrade: Belgrade Centre for Security Policy.
- Burazer, N., 2016. *Bilateral Issues in the Western Balkans: A Threat to European Integration?*. [Online] Available at: <https://europeanwesternbalkans.com/2016/06/21/bilateral-issues-in-the-western-balkans-a-threat-to-european-integration/> [Accessed 16 August 2016].
- Chiriac, M., 2015. *Romania Sticks to its Tough Line on Kosovo*. [Online] Available at: <http://www.balkaninsight.com/en/article/romania-continues-not-to-recognize-kosovo-10-28-2015> [Accessed 17 August 2016].
- Commission, E., 2014. *Press release Database*. [Online] Available at: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-984_en.htm
- Commission, E., 2015. *EU Enlargement Strategy*. [Online] Available at: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_strategy_paper_en.pdf [Accessed July 2016].
- Declaration, V. S., 2015. [Online] Available at: http://www.punetesjashtme.gov.al/files/news_files/Declaration_on_Bilateral_Issues_.pdf [Accessed 17 August 2016].
- Dimitrov, N., Djolai, M. & Wunsch, N., 2015. *Removing obstacles to EU accession: Bilateral disputes in the Western Balkans*, s.l.: Balkans in Europe Policy Advisory Group .
- EEAS, E. U. E. A., 2016. *EU facilitated dialogue for the normalisation of relations between Belgrade and Pristina*. [Online] Available at: https://eeas.europa.eu/topics/eu-facilitated-dialogue-normalisation-relations-between-belgrade-and-pristina/349/dialogue-between-belgrade-and-pristina_en [Accessed 17 August 2016].
- Emini, D., 2014. *Kosovo's Membership and Representation in Regional Security Initiatives*, Prishtina: Kosovar Centre for Security Studies.
- ESI, E. S. I., 2012. *Macedonia's dispute with Greece*. [Online] Available at: <http://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=562> [Accessed July 2016].
- EU, E. U., 2012. *EU facilitated dialogue: Agreement on Regional Cooperation*. [Online] Available at: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/foraff/128138.pdf [Accessed July 2016].
- Fischer, M. & Simic, O., 2016. *Transitional Justice and Reconciliation: Lessons from the Balkans*, New York: Routledge.
- Geddes, A. & Taylor, A., 2015. Those Who Knock on Europe's Door Must Repent? Bilateral Border Disputes and EU Enlargement. *Political Studies Association*, pp. 4-19.
- Harris, C., 2016. *Why is there tension between Serbia and Albania*. [Online] Available at: <http://www.euronews.com/2014/10/15/why-is-there-tension-between-serbia-and-albania> [Accessed 12 August August].
- Ilic, Z., 2016. *Deutsche Welle*. [Online] Available at: <http://www.dw.com/en/brexit-and-its-effect-on-eu-enlargement-in-the-western-balkans/a-19407598> [Accessed August 2016].
- Ivan, P., 2016. *The EU after Brexit, Russia and the countries in-between*, s.l.: European Policy Centre (EPC).
- Jackson, D., 2015. *Regional Cooperation in the Western Balkans*, Berlin : Aspen Institute .
- Lilyanova, V., 2016. *The Western Balkans' Berlin Process: A New Impulse For Regional Cooperation*. [Online] Available at: <https://epthinktank.eu/2016/07/06/the-western-balkans-berlin-process-a-new-impulse-for-regional-cooperation/> [Accessed 17 August 2016].

- Marusic, S. J., 2016. *Balkan Summit Urged to Tackle Bilateral Disputes*. [Online]
Available at: <http://www.balkaninsight.com/en/article/civil-society-presents-dispute-tackling-measures-for-western-balkans-08-27-2015>
[Accessed 16 August 2016].
- Mecule, B., 2016. *With the Paris Summit, the EU's Balkan Connectivity Agenda Takes Shape*. [Online]
Available at: <http://www.balkananalysis.com/albania/2016/07/12/with-the-paris-summit-the-eus-balkan-connectivity-agenda-takes-shape/>
[Accessed 13 August 2016].
- Milekic, S. & Dragojlo, S., 2016. *Croatia Stalls Serbia's EU Negotiation*. [Online]
Available at: <http://www.balkaninsight.com/en/article/croatia-stalls-serbia-s-negotiation-chapters-opening-04-07-2016-1>
[Accessed 15 August 2016].
- Minuto-Rizzo, A., 2014. *Western Balkans – The futures of integration*, Roma: NATO Defense College Foundation.
- Necev, Z., Nicić, J. & Mameledžija, S., 2016. *The Berlin Process: Crystallisation Point for the Western Balkans a Regional Study on the Implementation of the Commitments from the 2015 Vienna Western Balkans Summit*, Belgrade: Group for Development Policy.
- Palokaj, A., 2015. *Kosovo – EU Relations: The History of Unfulfilled Aspirations*, Prishtina : Kosovo Open Society Foundation KFOS.
- Parliament, E., 2016. *The Western Balkans' Berlin process: A new impulse for regional cooperation*. [Online]
Available at: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586602/EPRS_BRI\(2016\)586602_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586602/EPRS_BRI(2016)586602_EN.pdf)
[Accessed July 2016].
- Parliament, E. U., 2016. *Serbia and Kosovo: Normalisation of relations*. [Online]
Available at: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/579079/EPRS_ATAG\(2016\)579079_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/579079/EPRS_ATAG(2016)579079_EN.pdf)
[Accessed 13 August 2016].
- Popova, E. & Tomovic, D., 2016. *Border Deal Confirmation Angers Kosovo Opposition*. [Online]
Available at: <http://www.balkaninsight.com/en/article/experts-give-green-light-on-kosovo-border-deal-03-30-2016>
[Accessed 17 August 2016].
- Press, A., 2016. *Serbian Premier Vucic in landmark visit to Albania*. [Online]
Available at: <http://www.dailymail.co.uk/wires/ap/article-3098785/Serbias-PM-Vucic-landmark-visit-Albania.html>
[Accessed 16 August 2016].
- RYCO, 2016. *Ryco Agreement was signed*. [Online]
Available at: <https://rycowesternbalkans.org/>
[Accessed 17 August 2016].
- Strategy, E. E., 2015. *EU Commission*. [Online]
Available at: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_strategy_paper_en.pdf
[Accessed 13 August 2016].
- Studies, C. f. S.-E. E., 2014. *Balkans in Europe Policy Advisory Group The Unfulfilled Promise: Completing the Balkan Enlargement*, Berlin: European Fund for the Balkans.
- Szpala, M., 2016. *Hostages to dialogue. The process of normalising Serbian-Kosovar relations*. [Online]
Available at: <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2016-06-08/hostages-to-dialogue-process-normalising-serbian-kosovar>
[Accessed 17 August 2016].
- Töglhofer, T., 2013. *From the West of the Balkans to the "Rest of the Balkans"? - Effects of Croatia's EU Accession on South Eastern Europe*, Berlin : Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik .
- Tomovic, D., 2015. *Montenegro to Seal Border Deal with Kosovo*. [Online]
Available at: <http://www.balkaninsight.com/en/article/montenegro-to-seal-border-deal-with-kosovo-12-22-2015>
- Tovima, 2014. *Meimarakis: "Greece will support Albania's European candidacy in June"*. [Online]
Available at: <http://www.tovima.gr/en/article/?aid=590373>
[Accessed 15 August 2016].
- Vesnic-Alujevic, L., 2013. *European Integration of Western Balkans: From Reconciliation to European Future*, Brussels : Centre for European Studies.
- Vrajolli, M., 2013. *Regional Security Barometer*, Prishtina: Kosovar Centre for Security Studies.
- World, K. & S., 2011. *Drawing boundaries in the Western Balkans: A people's perspective*, Prishtina : Kosovar Centre for Security Studies .
- Żornaczuk, T., 2016. *Forever on the Periphery? The Return of Geopolitics to EU Enlargement to the Balkans. The Polish Institute of International Affairs*, pp. 2-6.

Katalogimi në botim – **(CIP)**
Biblioteka Kombëtare e Kosovës "Pjetër Bogdani"

327(4/9)

Emini, Donika

Procesi i Berlinit-rruga për në BE apo ruga për askund ? / Donika Emini. –
Prishtina : Qendra Kosovare për Studime të Sigurisë, 2016. – 18 f. ; 30 cm.

Bibliography : f. 15-18

ISBN 978-9951-679-44-2

